

SIONULU ROMANESCU

fóia besericésca, literaria si scolastica.

Vien'a,
1. Octobre
1866.

Sionulu rom. ese de dóue ori pre luna, in 1. si 15. a. lunei, cuprindendu o cóla si diumetate. Pretiulu pre unu anu e 4 fl. v. a., pre diumetate de anu 2 fl. v. a. Pentru tiere afara de Austri'a se mai adauge portulu postalu.

N^o
19

Prenumerarea se face la redactiune in seminariulu gr. c. centralu din Vien'a (Schönlaterngasse Nr. 10), si la p. t. domnii corespundinti. Tóte epistolele sunt de a se tramite la redactiune francate. Corespundintiele nepublicate se voru arde. Scrisori anonime nu se primescu.

Anulu
II.

CUPRINSULU: Creatiunea fácia cu scientiele naturali (urmare). — Manca'ta I. Christosu pasci legale la cin'a cea depre urma? — Aperarea elementulu eucharisticu (finea). — Corespundintie: Din tienutulu Muresiului (fóndu pentru tiparirea de cárti scolast. si manipulara lui misteriósa.) Depre Somesiulu rece (activitatea unui inspectoru scol. supr.) Naseudu (in tréb'a mecanismulu deprin scóle.) — Literatura: „Istori'a beser.“ scrisa de br. A. Siaguna (recenziune urm.) — Ochire prin lumea politica. — Varietáti.

Creatiunea fácia cu scientiele naturali.

(continuare din nru. 17.)

III. Contradicu scientiele naturali celorú, ce ne spune s. scriptura despre facerea lumei? S. scriptura ceidereptu nu ne invétia scientie naturali. Ea nu face de prisosu perscrutarea omenésca in lucrurile naturali prin esplicári supernaturali. Unde atinge obiepte de ale ordinei naturali, acolo aceea o face din scopu supernaturalu, cerescu, ear nu pamentescu. Inse perscrutárele naturali ale omului in opulu lui Ddiu sunt voite de Ddiu, pentru aceea a si datu Ddiu omului facultáti spre a poté scrutá in opulu seu, si cu cátu petrunde omulu mai aduncu in minunile creatiunei, cu atát'a se rapesce mai tare spre admirarea Creatoriului. Dincontr'a scopulu scripturei e dogmatecu. Ea vre a ne invetiá articlii de credintia, regule morali, ear nu scientia naturale; nu vre a esplicá probleme si intrebári tienatórie de scientiele naturali. ¹⁾

Cu tóte inse cá scriptur'a nu ne invétia scientie naturali, nu discuta intrebári tienatorie de scientiele naturali, totusi afirmámu, cá nice din observatiunile geologiceasi fisice, nece din cele astronomice nu se póte aretá si deduce ce-va, ce ar fí in contradicere cu ceea, ce nespune scriptur'a despre cosmogoní'a, seu mai bine geogoní'a mosaica. Cá de exemplu incátu e pentru observatiunile cele geologice si fisice multu din cei mai invetiati geologi si fisici, precumu Valeriu, Chirwan, Pallas, Hermenegildu Pini, Hensler, De Luc, André, Buckeland si altii dícu, cumca ceea ce díce Moise despre facerea lumei, fórté bine se unesce cu observatiunile lorú; deunde dechiara de visatori pre toti acei'a, cáti au indresnitu a aretá de falsa istori'a creatiunei, enarata de Moise, din constructiunea interna a pamentulu seu din suprafáci'a lui. Cu desclinire sunt demne de luatu in consideratiune opurile lui De Luc, cel'a ce 50 de ani ai viatiei i-a consecratu scientieloru naturali, cu desclinire studiulu lucrurilor geologice, in cari opuri aréta, cá istori'a naturei de minune se unesce cu relatiunile biblice, si cá din anticitatea lumei, carea o aréta Moise, tote intemplantile naturei si schimbárele pamentulu se potú fórté bine esplicá. Totu acést'a o afirma si

Saussure, La Metherie, si Domolieu, cari doi din urma dealtmintrea suntu inimicii revelatiunei. E demnu de cetitu si opulu lui dr. I. Reisinger. ¹⁾ Apoi geologii invetiati Brocchi ²⁾, Demerson, Boubée au aflu mare afinitate intre róndule operatiuniloru, cari se descriu in scriptura la cap. 1. alu cart. fac. si intre celu ce se crede a se poté deduce din observatiunile cele naturali.

Ce se tiéne de astronomi'a, dupa Euler, La Place, La Grange, Frisiu si alti astronomi esperti e demustratu din teorí'a gravitatiunei universali, cumca misicarea ecliptice, de unde se redica mai alesu dificultatea, nu e progresiva, ci oscilatória. Díceau adeca unii contári ai cosmogoniei mosaice, cumca inclinatiunea ecliptice spre ecvatoriu e alt'a acumu, si alta a fostu pre tempulu lui Aratu; din care diversitate deduceáu, cá ecliptic'a cand'va a fostu paralela cu ecvatoriulu seu coincidente, si pre incetu a venitu la inclinatiunea depre tempulu lui Aratu de 24 graduri, ear dupa aceea la cea de acumu de 23 graduri si ce-va mai bine; eara fiendca spre acést'a se poftescu miriade de ani, díceau, ca lumea e cu multu mai vechia, decátu chronologi'a mosaica. Inse contrarii acesti'a ai cosmogoniei mosaice indoitu au retacitu; antáiu cu aceea, cá observatiunile lui Aratu nu le au tienutu de gresíte, candu e constatatu, cá au fostu gresíte; a dóu'a cu aceea, cá au cugetatú, cumca misicarea ecliptice e progresiva, candu, dupacumu a suspiciunatu antáiu Euler, e oscilatória, precumu s'a demustratu apoi decátra astronomii mai susu citati.

E certu dara, cumca progresulu, ce se face in scientie, necumu se strice relegiunei crestine, dincontr'a i-dà radímu nou. Potu dar perscrutá naturalistii oricátu muntii primitivi, segundari, tertiaru, seu internulu vulcaniloru; potú impartí in ori cáte specie scoicele marine, ce se afla pre munti; potú aretá óse cumplite de animale scóse din pamentu; se potú certá intre sine neptunistii cu vulcanistii: ceea ce dorescu, se afe adeca ce-va, prin care se arete, cá Moise a asemnatu epoca falsa crearei lumei, nu o voru ajunge niceodata.

La aceste mai adaugemu, cumca in mai multe puncte principáli ale istoriei originei pamentulu se unescu de mirare si miturele indice, persice, feniciene, egiptene,

¹⁾ Dictio de telluris universae generatim, speciatim vero soli Hungarici mutationibus. Budae 1828.

²⁾ Conchiologia fossile subapennina, Milano 1814. tom. 1.

sabeice si grecesci cu ceea ce invétia Moise despre acestu obieptu.¹⁾

Deci nu scienti'a naturale e de vina, déca unii scrutatori ai naturei néga invetiatur'a revelatiunei divine; din-
contra omulupóte fí deodata si cultivatoriu de scientiele naturali, si de alta parte si crestinu credintiosu, numai se nu fimu superficiali in perscrutarea naturei, cà atunci iusioru vomu aflá la parere contradícere intre natura si biblia, amesuratu cuventeloru lui Bacone de Verulam: „Leves gustus in philosophia movere fortasse ad atheismum, sed pleniores haustus ad religionem reducere,“ si cara-si in altu locu: „Verum est, parum philosophiae naturalis homines inclinare in atheismum, at altiorem scientiam eos ad religionem circumagere.“²⁾

Se mai vedemu, ce obiiciédia dversarii cosmogoniei mosaice, afara de obieptiunea astronomica mai susu amentita?

a) Se obiiciédia din partea unor'a, cumca ori se va primí teorí'a neptunistiloru, ori a vulcanistiloru, in ambele casuri se postesece unu periodu mai lungu de tempu pentru construirea interna a pamentului, precumu si pentru formarea muntiloru primitivi, decâtu cumu se dice la Moise in cart. fac.

La acést'a inse noi dicemu, cà cronologi'a mosaica propriamente se incepe numai de la crearea omului, încátu Moise enumera numai anii lui Adamu si a celor'alalti patriarchi. Afara de acést'a nece ss. parinti, nece interpretii si teologii catolici nu se unescu cu privire la natur'a díleloru din cap. 1. din cart. fac. Unii adeca intielegu sub dílele acele díle naturali, altii periode nedeterminate de tempu; si intr' adeveru amenódoue insemnările aceste le are cuventulu evreescu □). In casu dar candu aru avé dreptu naturalistii cei mai noui, candu dicu, cà in pătorele cele mai profunde alie pamentului, unde n'a influentiatu diluviulu, se afla petrificate de plante si animale necunoscute, si asia cà pamentulu cu plantele si animalele sale mainainte de facerea omului a trecut prin schimbări indelungu tienatórie, aceea n'ar fí in contradícere cu s. scriptura, lasandu acést'a campu liberu de a poté intielege sub dílele facerei si perióde mai indelungate. — Cei ce tienu, cà cuventulu □) insemnédia in gen. cap. 1. periodu de tempu mai indelungatu, se basédia pre argumentele urmatórie: A) dicu, cà cuventulu acest'a are si acést'a insemnetate, precumu se vede din gen. 2, 4. unde se dice: „In die, quo fecit Dominus coelum et terram, et omne virgultum agri etc.“ „In die“ va-se-díca „in tempore.“ Apoi B) dicu, cà dílele cele 3 de antáiu nu au potutu fí díle asemenea díleloru nóstre, dupa-ce numai in diu'a a patr'a s'au facutu luminatorii cei doi (sórele si lun'a), cari se fia preste dí si nópte. Acést'a cu atât'a mai vertosu se póte díce despre diu'a a 7., in care se díce, cà Ddieu a incetatu a mai lucrá, si carea dí si asta-di tiene, precumu díce s. Augustinu: „Dies septimus sine vespere est, nec habet occasum.“ Mai adaugu,³⁾ cà déca nu numai lui Filone Iudeulu,⁴⁾ ci si lui Clemente Ales.,⁵⁾ Origenu,⁶⁾ Procopiu Gazense,⁶⁾ si maicuséma s. Augustinu, i-a fostu iertatu a interpretá cele 6 díle ale creatiunei in modu alegoricu si a díce, cà totu opulu creatiunei s'a finitu intr'unu momentu; déca a potutu

aperá acést'a parere s. Eucheriu Lugdunense, Tonti, Serry, Macedo, Berti,¹⁾ si altii: urmédia, cà se póte admite esplicarea celoru 6 díle ale creatiunei in intielesu de perióde de tempu mai indelungate, cu atâtu mai tare, càce s. Augustinu inca díce, cà e seau cu anevoia, seau chiaru cu nepotintia a dá vreo parere determinata despre natur'a díleloru celoru 6 ale creatiunei. (Qui dies cujusmodi sint, aut perdifficile, aut etiam impossibile est cogitare, quanto magis dicere. De civ. Dei lib. I. cap. 7). Din acést'a causa díce si Sebast. Mutzl²⁾: „Das Wort Jom, dessen sich der heilige Text bedient, bezeichnet mehr einen unbestimmten Zeitraum, als einen bestimmt begränzten.“ Ear I. B. Pianciani in hist. creat. commentat. Neap. 1857 p. 19: „Tertius restat conciliationis modus, qui diuturnas periodos non ante hexameronem, nec postea collocat, sed in ipsis diebus mosaicis, imo periodos illas cum his confundit. Tertius hic modus, ni fallor, ad scopum nostrum, nempe ad defensionem uti veritatis revelatae ita et naturalis, est opportunior.“ C) Cei ce sustienu, cumca sub cele 6 díle ale creatiunei se intielegu 6 periode de tempuri, si-intarescu parerea si cu cosmogoni'a Persiloru si a Etrusciloru. Dícu adeca, cà in cosmogoni'a cea persica, precumu se cetesce in Zendavest'a, se díce, cà Oromasde, primogenitulu dieului celui supremu, a creatu lumea acést'a in 6 tempuri, incependu de la lumina, si cà dupa-ce a gatatu tóte, a tienu serbatóre. Ear in cea etrusca dicu, cà se díce, cumca Ddieu in 6 mii de ani a facutu tóte lucrurile. Acést'a esplicare a díleloru din gen. cap. 1., care multi teologi mai recinti si interpreti catolici o apera, noi nice nu o aperámu, nice nu o reprobam, ci dicemu numai, cumca nefiendu incontr'a s. scripture, in favórea naturalistiloru si acést'a se póte admite, cu atât'a mai vertosu, cà baserec'a nu o-a condemnatu.

b) Se obiiciédia, cà cele ce le díce Moise despre originea toturoru lucruriloru, asia suntu enarate, càtu oricine póte din enararea aceea vedé statulu celu pruncescu alu scientieloru fizice si astronomice, càci considera pamentulu ca centru, la care se referesce totu sistemulu cerescu.

Adeveratu, cà Moise in descrierea originei lumei nu are tractatu scientificu despre lucrurile fizice si astronomice, cà nu i-a fostu acest'a scopulu, ci scopulu i-a fostu a aretá istori'a originei lumei, care l'a si ajunsu. Ear ce se tiene de aceea, cumca Moise ar fí creditu, cà pamentulu e centru, la care se referesce totu sistemulu cerescu, dicemu, cumca Moise acést'a necedecátu nu o-a creditu, precumu vomu vedé la esplicarea tectstului, nice nu se póte deduce din cuventele lui. Ear déca graesce despre sóre, luna si stele ca cumu aru fí spre sierbitiulu pamentului, aceea o face din cauza, cà elu si-a propusu mai multu a descrie crearea pamentului, decâtu a lumei, de aceea despre ceriu numai superficialmente graesce, încátu adeca vine in atingere sistemulu cerescu cu celu pamentescu; necedecátu nu díce dinsulu, cumca uniculu scopu alu corporiloru ceresci a fostu a fí spre sierbitiu pamentului. — Se mai díce, cà ce numimu noi nuori, aceea Moise o numesce unu ce-va estinsu solidu, care se desparta apele de susu, de cele de desubtu. Dar acést'a inca pre nedereptu se díce, càci Moise nicaiuri nu numesce nuorii unu ce-va estinsu solidu, care se desparta apele cele de susu de cele de desubtu, ci firmamentulu, adeca

1) Vedi Links Urwelt, und das Altherthum erläutert durch die Naturkunde. Berlin 1829.

2) Freiburger Kirchenlexikon XII, 95.

3) De opif. mundi.

4) Lib. 6. strom. p. 813.

5) De princip. lib. 3. cap. 5.

6) Com. in gen. cap. 1.

1) Berti de theol. discipl. cart. 2. cap. 2. prop. 1., unde enumera pre mai multi vechi si noi pentru parerea acést'a.

2) Die Urgeschichte der Erde. Landshut. 1843. pag. 5.

atmosfer'a o aréta a sierbí spre a tiené apele de susu si a-le despartí de cele de desubtu, ce cumca e oficiulu atmosferei, aréta si fisic'a cea mai nóua.

Nu e dar contradicere între scientiele naturali si între enararea mosaica despre facerea lumei; togm'a pentru aceea si-a potutu in Angli'a, unde in tempulu mai nou cu desclinire se cultivédia geologi'a,¹⁾ serbatoresce esprimá convingerea sa unu Chalmers in 1833 intr'o adunare de scrutatori de natura, dicundu, cumca „crestinismulu de la progresulu scientieloru naturali tóte are de a-le sperá, si nemicu a se teme.“ De aceea se esprima intr'o foia naturale americana unu geologu in modulu urmatoriu: „Noi potemu asigurá, cumca fórté multi geologi suntu atátu in Europ'a cátu si la noi, cari nu numai recunoscú adevverulu revelatiunei, ci tóta sperarea si-o basédia pre adevverulu acest'a etc.“²⁾

IV. Pana a nu vení la esplicarea tectului istoriei facerei lumei, unde vomu alaturá si pareri de ale naturalistiloru, se aretámu si aceea, cumca indesiertu se incérea necredintiosii a aretá din anelele Egipteniloru, Caldeiloru, Indiloru si Sinesiloru, precumu si din documente istorice, cumca genulu omenescu e mai vechiu de epoc'a aretata de Moise. — Cronologi'a mosaica se incepe de la crearea omului. Dupa tectulu celu evreescu si latinu alu Pentateucului de la crearea omului celui de antáiu pana la noi au trecutu cámu 6000 de ani, ear dupa versiunea cea grecésca 7000. La pagani documente istorice mai dincolo de seclulu VI. inainte de Christosu, cari se fia demne credintia, nu se afla nece in apusu, nice in oriente; asiadar din documente istorice nu se póte asigná genulu omenescu epoca, carea se fia mai vechia decâtu cea enarata de Moise. Cumca la popórele occidentali atari documente nu se afla, recunoscú si adversarii. Ce se tiene de popórele orientali, între cari se numera si Grecii, celu mai vechiu istoricu, care a ajunsu pana la noi, e Erodotu, din seclulu V. inainte de Christosu. Ceialalti toti suntu mai dincóce. Apoi faptele cele vechi, cari le enarédia scrietorii grecesci, seau suntu mitologice, seau nu se estindu mai incolo de tempulu lui Moise, precumu suntu cele, cari le au scrisu despre caltoriele lui Cecropu, Deucalione, Cadmu, Danau, si Dardanu. Déca ar fi ce-va documentu, prin care se se arete, cá genulu omenescu e mai vechiu, decâtu epoc'a pusa de Moise, aru fi cele egiptene, caldaice, indice, si Sinese, cu cari ne stau inimicii inainte; dar aceste nicedecátu nu aréta aceea. Cronicele babiloniene si egiptene, ca pre unele, ce-su lipsite de tóta credinti'a istorica, le lápeda cunoscatorii de anticitate; nice anelele Sinesiloru nu potu dá inimiciloru epocii mosaice mai mare radímu. Acestea se inpartu in trei epoce: cea de antáia e mitologica, a dóu'a plina de fabule babesci, a trei'a are ce-va forma de istori'a, inse aceea abia mierge pana la chiamarea lui Avramu. Anticitatile indice, pre cari asia multu pretiu punu Voltaire si aseclií lui, e demonstratu cá nu mergu mai departe de monumentele Sinesiloru si ale Egipteniloru. Cartea Ezur-Veda, carei'a se atribue atát'a auctoritate si anticitate, e demonstrata de critici a fi carte spuria.

Mai multu, cu istori'a mosaica consuna si istori'a profana. Asia Moise díce, cumca fií lui Noe d'antáiu s'au asiediatu in campulu Senaar aprópe de Eufratu, si asia cumca antáiu au inpoporatu Calde'a. Apoi se scie, cá

Babilonianii si Asirianii, cu cari se amesteca si Caldeii, suntu popórele cele de antáie, de cari amintesce Erodotu si Diodoru Siculu, de la cari popóre nice unu monumentu nu se amintesce, carele se mérga mai departe necumu de originea lumei descrisa in genese cap. 1., dara nice de catastrof'a noachica. — Cu epoc'a genului umanu indegetata de Moise se unescu si observatiunile geologice, precumu au aretatu Cuvier, De Luc, Brocchi si altii, din cari e constatatu, cumca pana acumu nicaiuri nu s'au aflu óse omenesci fosile seau petrificate, cari adeca se se fia aflu sub páturile pamentului; seau déca se dícu unele fórté rari in tempurile mai nóue a se aflá, acelea suntu inca dubie.

Dar ni se obiiciédia, cá Caldeii pre tempulu lui Alesandru celu mare pastráu observatiunile astronomice a loru 472 de mii de ani, si cá Erodotu a primitu de la preotii egipteni documente, in cari se afla unu síru lungu de regi si pontifici, care síru mierge pana la a. 11,840 inainte de Christosu. — Inse ce se tiene de observatiunile astronomice ale Caldeiloru, La Place a aretatu, cá acelea numai cu 800 de ani precedu erei crestine. Nice astronomi'a egipténa nu e mai vechia. Tablele Indiloru totu dupa La Place suntu si mai recinti; ear Delambre opinédia, cá Sinesii si-au inpromutatu invetiatur'a loru cea astronomica antáiu de la Indi, dupa aceea dela Mahomedani. — Ce se tiene apoi de succesiunea cea miraculósa a regiloru si pontificiloru egipteni, multi-su de parere, cá aceea e colaterale, ear nu succesiva; ba altii o tienu a fi scoruita.

Din aceste tóte se vede, cá asia e de adevverata epoc'a mosaica despre inceputulu genului umanu, cátu nice cu unu argumentu nu se póte combate.

V. Mainainte totusi de a ajunge la esplicarea tectului creatiunei, cugetu a nu fi de prisosu a aretá inca, cá Moise nicedecátu n'a fostu neptunistu.

Se scie, cumca dóue teorie suntu cu privire la formarea primitiva a pamentului: un'a a vulcanistiloru seau plutonistiloru, alt'a a neptunistiloru. Dupa cea de antáia se atribue focului formarea pamentului, dupa a dóu'a apeí. Cea d'antáia a aperatu-o Scotulu Hutton (1795) si geologulu celu mare germanu Leopoldu Buch. Judecandu dupa manualele cele mai nóue de geologi'a, acést'a teoria se vede a fi mai acceptata între geologi. Numai cátu si dupa teori'a acést'a si-imparte Plutone domnirea cu Neptunu, dara totusi activitatea cea de antáia si cea mai puternica o-a eserceatu in formarea pamentului foculu.

Dupa-ce dar teori'a vulcanismului e adoptata de cei mai multi geologi, decum'va ar stá ceea ce dícu unii esegeti si geologi, cumca bibli'a invétia, cá pamentulu s'a formatu pre cale neptunica, atunci ar fi criticu lucru. Firesce in casu ca acést'a amu mai poté díce inca atát'a, cumca scriptur'a nu contradíce nice unui resultatulu siguru alu scrutarei geologice, din cauza, cá lupt'a între plutonisti si neptunisti inca nu e decisa; inse lini-sciti totusi nu amu fi, cá se póte intemplá, ca in urma se invinga vulcanistii, va-se-dica ca perscrutárele geologice se ne duca la resultatulu acelu siguru, cumca foculu a fostu poterca primitiva si decisiva a formarei pamentului; ba se póte si aceea, ca o teoria nóua scientificá se fia adoptata, si se se delature atátu plutonismulu cátu si neptunismulu. Facundu asia mare progresu in seclulu nostru scientiele naturali, se póte intemplá, ca plutonismulu seau alta teori'a, nu cea neptunica, se se opuna bibliei ca sistemu scientificminte demonstratu, si atunci cumu va stá lucrulu cu bibli'a? Noi dícemu, cá tóta temerea e fóra temeiu, pentrucá

¹⁾ Reusch Bibel und Natur. Freiburg in Breisgau 1866.

²⁾ Reusch Bibel und Natur. pag. 61.

asertiunea, cumca bibli'a represintédia neptunismulu, nu e adeverata. Acést'a voiescu a-o si demustrá, dupa ce e o cestiune nu numai geologica, ci si esegetica.

Se dice asiadar din partea unor'a, cà Moise e neptunistu. Se punemu, dara se nu concedemu, cumca Moise a fostu neptunistu. Aceea puçinu interesédia pre esegetu. Pentru unu esegetu capulu lucrului e, cà óre in càrtile, cari le-a scrisu Moise cu ajutoriulu supernaturale alu Spiritulu divin, vine aieva inainte teori'a neptunistica seau ba? cà nu ceea ce a tienutu Moise despre modulu formarei pamentului, ci ce dice scriptur'a, are esegetulu de a primí ca adeveru. Ear cumca in scriptura ar fí vorba despre teori'a neptunistica, nu potemu afirmá; càci fiendu scopulu scripturei, precumu am mai dísu, a ne invetiá adeveruri religióse, si nu a discutá intrebári tienatórie de scientiele naturali, nice scopulu acel'a nu lu-póte avé, a judecá in favórea neptunismului incontr'a plutonismului. Celu multu atát'a potemu concede, cumca scriptur'a póte avé ocaziune de a-se esprime in propunerea adeverurilor religióse despre crearea lucrurilor prin Ddieu asia, càtu cuventele ei se invetie indirectu unulu seau altulu din modrurile formarei pamentului.

Gavriele Popu, prof. de s. scriptura.

(va urmá.)

Mancat'a I. Christ. pasci legale

la cin'a cea depre urma?

(continuare.)

Precumu am atinsu mainainte, determinarea tempului, candu a celebratu dulcele nostru Mantuitoriu cin'a cea depre urma si cu acést'a pascile legale, intempina cele mai mari greutáti; pentru ce mi-am si propusu a tractá mai prelargu despre acést'a parte a cestiunei susceptute.

Urmandu ca si in partea prima, eaca si acumu stabilescu mai antáiu tes'a demustranda, ce o cuprindu cu Perrone in urmatóriele cuvente: „Christosu a celebratu pascile iudaice in sér'a prima a serbatóriei pascali, ce e diu'a 14. a lunei Nisan, adeca la capetulu dílei a 13.“ (Christus celebravit pascha judaicum in primis vesperis diei festi paschalis, qui est dies 14. mensis Nisan, id est ad occasum diei 13. ¹⁾). Terminulu acést'a de 13 Nisan sér'a pentru cin'a cea depre urma-lu concedu si contrarii, cari néga celebrarea pasciloru legale la acea cina. Obieptiunile, ce s'aru pune incontr'a acestui terminu, le vomu atinge in decursulu acestei disertatiuni; acum'a se pasímu dara mai cudeadinsulu la demunstrarea sentintiei nóstre.

Din evangelia scimu, cà fiendu Isusu cu invetiaceii la cina, Iud'a tradatoriulu s'a indepartatu si unii dintre invetiacei cugetáu, cà fiendu la dinsulu pung'a cu banii-lu va fí framisu Iusu se cumpere cele delipsa spre serbatóre. ²⁾ Nu dice evangelistulu „in diu'a de serbatóre,“ ci „spre serbatóre“; de unde se vede, cà serbatórea cea mare inca nu se incepuse, càci in sér'a pasciloru, adeca in 14 Nisan nu se mai poteá cumperá si vende nemica. Obserbatiunea evangelistulu dara aréta, cà sér'a din urma inaintea patimeloru a fostu cea de 13. — Altmintrene e si fórtie cu greu de creditu, cà in diu'a cea mare a azi-

meloru se se fia tienutu in Ierusalimu judetiulu si scen'a cea infioratória a resignirei, cu atátu mai puçinu, cà eráu si doui facatori de rele se se crucifiga. Dara si evangelistulu insémna apriatu, cà Iudeii nu s'au dusu demanéti'a in pretoriu, ca se nu se spurce si ca se póta mancá pascile. ³⁾ Diu'a mortii Mantuitoriulu a fostu 14, si asia cin'a si pascile le-a tienutu in 13 sér'a.

Nu folesesce nemica obieptiunea celoru ce dîcu, cà Christosu a mancatu pascile legali in sér'a de 14 deodata cu ceialalti Iudei, si cà pascile, cari vrendu se le mance Iudeii se temeau se intre in pretoriu ca se nu se spurce, precumu dîce evangelistulu, sunt sacrificiele indatinate in cele siepte díle, adeca 2 vitiei, 1 iedu, 7 oi si 1 herbece. ⁴⁾ E adeveratu, cà aceste sacrificie inca se numescu pasca, dara totdéun'a cu distinctiune; càci la loculu, ce se aduce pentru acést'a obieptiune, odata se numesce pasca serbatórea intréga si dup'aceea sacrificiele serbatoriei impreuna cu mnelulu pascale ⁵⁾, si totdéun'a e marcata semnificatiunea universalá prin lipsirea articolului; indata dupa aceea vine vorba despre junghiarea mnelulu pascale, si aici se afla articolu. Intr'altu locu e lucrulu si mai chiaru; càci nu numai se afla articolu totdéun'a, candu e vorba despre mnelulu pascale, ci pasc'a se folesesce in pluralu indata ce insémna sacrificiele depre tempulu serbatóriei. ⁶⁾ Deci espresiunea evangelistulu se intielege dupa usulu vorbirei din biblia numai despre mnelulu pascale. — Unii ca se acomode pre Ioanu sinopticiloru, dîcu, cà aici nu póte fí vorba despre mnelulu pascale, carele se mancá sér'a, cà spurcarea levitica tieneá numai pana sér'a, si asia nu impedecá mancarea mnelulu. Intr'adeveru dîce Maimonides: „Cine atinge in 14 Nisan cadavrulu vreunui reptilu, seau ce-va asemene, se spala si dupa acea junghia mnelulu pascalu si lu-manca dupa apunerea sorelui.“ ⁷⁾ Inse acést'a nu numai e autoritate mai tardia rabinica, ci aici se vorbese numai de cea mai usióra spurcare; deunde se precepe, cà alta spurcare mai mare eschide de la mancarea mnelulu. Preste aceea sacrificiele pascale le mancau levitii si preotii, si inca in numeru micu; eara in evangeliulu nostru e vorba universalu despre Iudei, cà se temeáu sé nu se spurce.

Drept'aceea nu e nici o indoiéla, cà dupa evangeliulu alu patrulea diu'a patimeloru a fostu 14 Nisan. Ear déca totu ar mai fí vreo indoiél'a, apoi aceea se sterge prin altu locu a lui Ioanu, unde dîce: „A fostu vinerea pasciloru ca la 6 óre, candu cercá Pilatu se lápede de la sine sentinti'a nedrépta.“ ⁸⁾ Dupa cele de mai susu dara sub pasca cu articolu intielege Ioanu prepararea mnelulu pascale. Pasc'a ca serbatóre n'aveá parasceva, càci si in diu'a prima de serbatóre erá iertatu a gatí mancaru. — Inse óre nu se póte intielege prin parasceve numirea vinerei ca numire stereotipa, casí candu ar fí „a fostu vinerea serbatórei pasciloru?“ Rabinii numescu a 6. dí din septemana „parasceva;“ ⁹⁾ inse lipsesce determinarea mai deaprópe a pasciloru ca serbatóre. Nu se dîce „erá parascev'a pasciloru ca serbatóre,“ ci „erá parascev'a pascei.“ Atát'a se scie, cà a fostu diu'a inainte de sambeta, càce dîce evangelistulu: „Ear Iudeii, ca se nu remana pre cruce corpurile sambet'a, fiendca erá in parasceva (eara acea sambeta erá dí

¹⁾ Ioan. 18, 28.

²⁾ Numer. 28, 19—24.

³⁾ Deuter. 16, 1, 2, 6.

⁴⁾ II. Chron. 30, 15, 18; 35, 6, 7, 9, 11, 13.

⁵⁾ De paschate c. 6. sect. I.

⁶⁾ Ioan. 19, 14.

⁷⁾ Bereschit Rabba c. 2. Buxdorf de talmud. p. 1659.

¹⁾ Perrone Praelect. theol. vol. 7. pag. 347. edit. rom.

²⁾ Ioan. cap. 13., v. 29.

mare), au rogatu pre Pilatu, ca se sdrobésca loru fluerile si se-i redice.¹⁾ De aici se vede, cà vinerea aceea n'a fostu serbatórea prima, ci diu'a prepararei mnelului pascale, cumu dice evangelistulu. Sambeta a fóstu diu'a prima a pasciloru, si de aceea serbatóre dupla; pentru ce se si numesce sambeta mare. Diu'a prima si cea din urma a serbatoriloru o numiáu Iudeii „diua buna,“ cele-alalte díle „serbatori mici,“ càci erau numai semiserbatori si nu se cereá liniscea deplina a sambetei. Facia cu aceste serbatori mici numiáu elenistii cele mai mari díle ale tempului serbatórei „díle mari.“ De s'ar aflá acésta numire in evangeliulu alu patruea, ar fi demustratu, cà Ioanu cu espresiunea „dímare erá sambeta“ desémna serbatórea prima. Si intr'adeveru la Ioanu se afla insemnata diu'a din urma a scenopegieloru cu epitétulu „mare.“²⁾ — Dupa acestea nu se póte trage la indoiéla, cà 15 Nisan a fostu sambeta, eara nu vineri, si asia Christosu n'a moritu in 15, serbatórea pasciloru numita si a azimeloru, ci in 14 Nisan, candu trebuia se se junghie mnelulu pascale. Mai odata amintesce Ioanu, cà s'au grabitu cu inmormentarea, pentrucà erá parascev'a Iudeiloru.³⁾ Nici vorba dara nu póte fi, cà ar fi fostu diu'a prima a azimeloru.

Prelanga acésta determinare a tempului mortiei Mantuitoriului indegetédia evangelistulu si alt'a mai sublima, enarandu, cà candu au venitu se franga fluerile lui Christosu, l'au aflatu mortu si asia s'a inplinitu scriptur'a „nu veti frange osu dintr'insulu.“⁴⁾ De doue ori se demanda in legea lui Moise, se nu se franga ósele mnelului pascale.⁵⁾ Din insemnarea evagelistului se vede, cà a consideratu pre Isusu ca mnelu pascalu propriu sacrificatu in aceeasi dí si óra, candu se junghia tipulu in templu. Dara afara de acésta asemenare a mnelului propriu si a tipului aceluiasi este si alta asemenare cu multu mai interesante pentru crestini, si anume pondulu asemenarei jace intr'aceea, cà Isusu a moritu in 14 Nisan candu se junghia mnelulu, eara in 15, diu'a cea mare de linisce, sambet'a si serbatórea prima a pasciloru, a jacutu in mórmentu si in 16, candu se aduceáu primitiele recóltei nóue, a inviatu primogenitulu viatii celei nóue. Acestu simbolu destulu de sublimu inca e incontr'a parerei, cà pátimele s'aru fi intemplatu in diu'a cea mare de serbatore. Cumca Mantuitoriulu e insu-si mnelulu pascale adevératu, marturesce si s. Paulu, dicundu: „Pascile nóstre Christosu pentru noi s'a jefitu.“⁶⁾ Paulu dara a sciutu, cà Christosu a moritu in 14 Nisan, deci cin'a a tienut'o in 13, càci intr'aceea toti se invoiescu, cà in diu'a precedente a tienutu cin'a.

Acumu se vedemu, cumu se are traditiunea càtra acestu resultatu scosu din evangeliulu alu patruea.

Celu mai insemnatu si mai decidiatoriu faptu pentru sentinti'a nóstra, cà Christosu a celebratu cin'a cea depre urma in 13 si in 14 Nisan a moritu, este cért'a escata intre credintiosii din Asi'a mica si intre ceialalti crestini, mai vertosu cei din apusu, in privinti'a tempului serbarei pasciloru crestinesci. De aceea speru, cà onoratii cititori nu voru luá in nume de reu, déca voiu petrece mai multu tempu la acést'a cérta, prin ce vomu dobendí nu numai unu argumentu tare pentru sentinti'a nóstra, ci si unu conspectu istoricu alu amintitei certe celebre.

1) Ioan. 19, 31.

2) Ioan. 7, 37.

3) Ioan. 13, 42.

4) Ioan. 19, 33, 36.

5) Esodu, 12, 46; Numer. 9, 12.

6) I. Corint. 5, 7.

Acést'a s'a escatu pre la a. 198 sub pap'a Victoru. Diferinti'a intre asiati si apuseni n'a fostu intr'aceea, cumu dícu unii, cà asiatii aru fi serbatu mnelulu pascale alu testamentului vechiu, nici intr'aceea, cà aru fi tienutu in 14 Nisanu pascile crestinesci in loculu celoru iudeesci, nici cà aru fi tienutu ei diu'a mortiei lui Christosu ca dí de bucuria; ci tóta diferinti'a si cért'a se invertia in privinti'a tempului. Si adeca asiatii se indreptáu intru serbarea mortii si inviarei Domnului dupa 14 Nisan, fia ca diutu acést'a pre vineri, si asia invierea pre domineca, seau ba; ceialalti credintiosi cu apusenii dinpreuna se tiencáu strinsu de diu'a septemanei, asia càtu memori'a mortii se celebrá totdeun'a vineri, eara invierea domineca dupa 14 Nisan. Pascile crestineloru din Asi'a conveniáu totdeun'a cu ale Iudeiloru. Fiindca Iudeii nu multu mai tardiu adusesse in confusiune computarea lui 14 Nisan, se poteá intemplá, ca serbatórea pasciloru la ambe partile crestinesci se se indeparte deolalta cu mai multe septemani. Atát'a se póte scóte din funtanele istoriei acelor tempuri.

Precumu se scie, cért'a s'a finitu deabia in seclulu IV., candu au primitu si asiatii datin'a celoralalti. Eusebiu descrie statulu acestei cestüni inainte de sinodulu ecumenicu de la Nice'a, si dice: „Erá si altu mai vechiu morbu fórte periculosu, carele a causatu lungu tempu multe greutáti, si anume diversitatea serbatóriei celei aducátorie de mantuire (*ἡ τῆς σωτηρίου ἑορτῆς διαφωνία*)“¹⁾. Aici nu e vorba despre nici o serbare vechiu-testamentala, ci despre serbarea mantuirei prin Christosu. — In scrisórea lui Constantinu despre sinodulu nicenu e chiaru espresu: „cà, candu s'a facutu intrebare despre preasant'a dí a pasciloru, s'a vediutu dupa parerea comuna a fi frumosu, ca toti se o serbedie pretotindenea intr'o dí“²⁾. Deci din acestea se vede, cà diferinti'a se intorceá prelanga diu'a, si nicidecumu prelanga modulu serbarei. Dupa-ce propune imperatulu acestea, aduce si motive pentru parerea adunarei si dice, „cà nu e cu cuvientia a serbá pascile urmandu datin'a Iudeiloru; nu se cuvine, ca se se laude acei'a (Iudeii), cà crestinii nu potu serbá pascile fóra invetiatur'a iudaica.“ Mai incolo spune, in ce smintescu Iudeii si in ce trebue crestinii se se faca independinti de ei, si anume in caus'a terminului serbarei. „Ce voru poté se cugete dreptu cei ce dupa omorirea Domnului, dupa acelu omoru de parinte, au nebunitu? ei nu sunt condusi de vreunu cugetu, ci sunt trasi cu iutíme órba de furi'a loru; de aceea si in acésta privintia adevérulu nu-lu vedu, ci ratecescu de la indreptarea necesaria si tienu intr'acelasi anu a dóu'a pasca; pentru-ce urmámu noi dara acestoru, despre cari e constatatu, cà smintescu fórte, càci a tiené a dóu'a pasca intr'acelasi anu e unu ce absurd.“³⁾ Prin smintél'a Iudeiloru intru computarea terminului pascale se facea mare confusiune in beseric'a crestina; fiendca se poteá intemplá, ca asiatii, cari computáu terminulu cu Iudeii, se fia in bucuria si desfetare, pana candu ceialalti crestini eráu in postu si intristare. Acést'a se poteá templá si candu computáu ambe partile intr'unu modu terminulu de 14 Nisan, candu adeca nu cadeá pre vineri; càci de cadeá d. e. pre luni, asiatii intr'acésta dí tiencáu memori'a mortii si miercuri invierea, candu ceialalti eráu inca in postu. Acestu casu-lu intielege si Constantinu, candu dice: „Cugetati, santi'a

1) Euseb. de vita Constantini imp. lib. 3. c. 5.

2) Ibidem cap. 18.

3) Ibid.

vóstra, câtu e de greu si necuvientosu, cà intr'aceleasi dile unii potescu, éara altii se ospetédia; si dupa dilele pasciloru unii petrecu in festivitati si desfetári, éara ceilalti obsérba postulu detiermuritu. De aceea se fia voi'a provedintiei ddieseci, ca se se emendedie acést'a dupa cuvientia, cumu credu, cà toti o precepu.¹⁾ De aru fi serbatu asiátii memori'a mortii Mantuitoriului cu ospetie si aru fi tienutu mnelulu pascale alu testamentului vechiu, fiendu diverginti'a mai mare si mai insemnata, n' aru fi intrelasatu a amintí acést'a santii parinti. La capetu recapitulédia imperatulu tóte si dice: „A placutu judecatii comune a tuturor'a, ca preasant'a serbatóre a pasciloru se se tiena intr' un'a si acceasi dí, càci nu se cuvine a fi discordí'a intr'o causa asia de santa.“

Din acestea e chiaru, cà la inceputulu seclului IV. esistá inca diversitatea intru serbarea pasciloru, inse se referiá numai la terminu, si togmai de aceea acestu faptu are potere tare spre a sustiené cu dinsulu sentintí'a nóstra despre tempulu mortiei si deací si alu cinei din urma a Domnului. Traditiunea asiátiloru dara stá intr'aceea, cà ei serbáu memori'a mortii Domnului in 14 Nisan alu Iudeiloru, ori in ce dí de septemana se fia cadiutu. Cumca diversitatea se referiá numai la terminulu pátimiloru si a inviarei, se vede si de acolo, cà in scrisórea imperatului se dice: „Acést'a serbatóre, de la carea amu primitu sperantiele nemorirei, diu'a libertatii nóstre, adeca a preasantei pátime.“²⁾ In scrisóre ocurge acusi diu'a inviarei, acusi a pátimeloru, pentrucà sunt nedespartíte; dar se amintescu si dilele pasciloru, desemnandu intr'acestu modu serbatórea intréga.

(va urmá.)

Teodoru Rosiu.

Aperarea elementului eucharisticu.*)

(finea.)

Din cele premise opumnantele credu cà nu va poté urmatorí, cumca io inca asi fi apucatu din invetiatur'a lui M. Cerulariu, precumu a apucatu dinsulu de la unu soiu de ómeni tari in scientia ma slabi in conscientia. Pentr'aceea póte recunósce, cà lucru nedemnu si contrariu spiretului unui preotu a facutu, candu pre M. Cerulariu celu demultu mortu, atunci, candu umanitatea cereá „ut de mortuis aut nihil aut bene,“ fóra crutiare lu-pascvilédia; éara pre m. o. d. profesoriu opumnatu lu-trage in vinou, casí cumu ar fi partinitoriulu a nu sciu ce invetiature eretice; totodata in locu de a dice „mea culpa“ càci nu e versatu in istoriele bisericeii, ne defaima pre toti cu edís'a „filii matris meae pugnauerunt contra me,“ nerecugetandu, cà togm'a de atacurile lui sangera acea maica, subtú a carei'a acoperementu mancandu prescure a crescutu si inbetranitu.

Ce respunsu a datu atacatulu m. o. d. profesore nu sciu; inse incátu d. opumnatu a avutu dreptate neinfrangivera in cele scrise prin dinsulu, intr'atát'a retacesce opumnatoriulu, si pentru aceea, indemnatu de uman'a observatiune a redactoriului foiei „Religio“ sub column'a a 2. nru. 49. cu b) insemnata si provocatu prin onest'a-i escusatiune, ca competente in discusiunile teologice, edícu: „Christosu a introdusu s. eucharistia in pane dospita.“

¹⁾ Loco cit.

²⁾ Ibidem cap. 19.

*) „Contraria juxta se posita magis elueescunt.“

Cà deórace opumnatoriulu in „Religio“ nru. 50 la finea columnei 1. insu-si recunósce si marturisesce, cà preotii, fariseii si carturarii Evreiloru au mancatu pascile dupa restignirea lui Christosu, si nu deodata cu poporulu israelitenu, mi-a datu insu-si firulu in mana-mi ca se-i sugrumu si restornu tóta diatrib'a; dupa-ce o asemine fapta intr'atát'a a fostu si este contraria legeri vechie, câtu de nu s'au aflatu órecandu preoti de ajunsu, nice pascile nu se serbáu. Asia esemplu aflámu in talmacirea scripturei, unde se dice: „Regem Hiskiam pascha tempore constituto II. Paralip. 30, 34. videlicet die 14. mensis Nisan celebrare non potuisse, quia sacerdotes sufficienti numero non fuerint sanctificati (adeca curati), própterea mense altero, qui Iear dicebatur, paschatum jugulationi incubuisse.“ Si preotii, fariseii si carturarii evrei, fiendca cartea legeri prescrie: „Tollat unusquisque agnum, immobilitque eum universa multitudo filiorum Israel“ (Num. 12, 3. 6.), togm'a ei fiendu cei mai ageri paditori si sciutori ai legeri, nu s'aru fi potutu subtrage de a tiené deodata cu poporulu pascile, un'a cà legea susatinsa in cuvintele „unusquisque“ si „universa multitudo“ cuprinde pre archierei cà pre preoti, pre farisei ca pre carturari la-olalta cu poporulu; alt'a cà togm'a preotímea crá insarcinata cu administrarea mnelulu de pasci, precumu se demanda in Levit. 1, 6: „Et mactabit vitulum coram Domino, et filii Aaron offerent,“ si se adauge indata: Receptio sanguinis et quae sequuntur pertinent ad sacerdotium.“ Asiadara adevierindu-se din preamintita marturisinti'a opumnantelui, cà poporulu israelitenu numai deodata a potutu in concreto celebrá pascile cu archiereii si preotii, dupa-ce totusi acestí'a — in intielesulu alegatiunei opumnantelui — au celebratu *pasc'a* la inceputulu serbatórei pasciloru, care cadeá pe vinere sér'a, candu acú murise Christosu: joi sér'a la cin'a cea depre urma n'a potutu avé Christosu azima; deci cu pane dospita a introdusu s. eucharistia.

Ast'a inpregiurare ar fi de ajunsu spre comprobarea temei suscepute; ma fiendca este adeveru nenegaveru, cà Christosu cu apostolii sei in cin'a cea depre urma au mancatu mnelulu pasciloru, — fieca nu pasc'a legala, — sum indetoratu a demustrá si caus'a eficienta a evenimentului.

In privinti'a celebratiunei precedente a mnelulu de pasci (phase), Christosu a instituitu sant'a cina indata dupa celebrarea acelei'a. Si deórace elu, mnelulu celu adeverat, ca ἀντιτυπος a mnelulu celui din legea vechia in alta dí a voitu a se jerfí pentru peccatele nóstre, pre mnelulu celu vechiu, pentrucà maideparte nemica nu poteá prefigurá, l'a abrogatu si in loculu aceluí'a a instatuitu s. cina, spre aducere aminte a jerfei facute pre cruce. Evr. 10, 14. Despre acestu mai depre urma mnelu de pasci a pronuntiatu insu-si Christosu la Luc. 22, 15: „Desiderio desideravi hoc pascha edere vobiscum, antequam ego patiar.“ Dupa-ce dara ar fi mancatu acele pasci, substituindu sant'a cin'a, pre acelea le-a abrogatu. Deací Marcu 14, 22, 23: „Edentibus illis (adeca dupa-ce aru fi mancatu mnelulu celu de pasci) accepit Iesus panem scl.“ va se-dica a instituitu Isusu sant'a cina, seau mnelulu celui de pasci a testamentului vechiu a substituitu sacramentulu eucharistiei a noului testamentu. — Deci in nóptea aceea Christosu a celebratu cu invetiaceii sei cina dupla: 1) cin'a mnelulu de pasci, 2) dupa severisirea cinei mnelulu de pasci a instituitu Christosu s. cin'a in simbótele sacramentale, pana si vinulu. Si togm'a de aici se póte induce caus'a, pentru-ce Luc'a

de dóue pochare face amintire, eara de azime nici o vorba.

Inse se vedemu, pentru-ce a instituitu D. n. I. Christosu sant'a cina mintenu dupa celebrarea ospetarei cu mnelulu de pasci?

Desu si in multe ospetie s'a infacisiatu Christosu: Mat. 9, 10, in cas'a lui Mateu chiatu la apostolatu; Luc. 7, 36, in cas'a cutarui'a fariseu; Ioan. 12, 2 in cas'a lui Lazaru in Betani'a; Marc. 14, 3 la cas'a lui Simonu leprosulu; Luc. 24, 42 dupa inviare a mancatu cu invetiaceii sei pesce friptu si faguri de miere, nu mai multu pentru necesitate, càci trupulu glorificatu nu recere paditura, ci spre dovéd'a adeverului inviarei sale; deací díce Petru in fapt. ap. 10, 11: „Amu mancatu si beutu cu elu, dupa-ce a inviatu din morti.“ Ma n'a instituitu, in nici un'a din aceste ospetari sant'a cina, ci in nóptea aceea, in carea s'a vendutu, si inea indata dupa mancarea mnelului de pasci, ca se demustre: a) cà in fienti'a de fačia a *antitiponului*, cu dreptulu incéta *tiponulu*, si asia este de a se abrogá mnelulu celu de pasci, precumu si azim'a, carea este accesoriulu mnelului; b) ca sant'a cina ca sacramentulu nou-lui testamentu, *ἀναμνηστικόν*-ulu pátimei si meritelu lui Christosu, cu dreptulu succede mnelului de pasci ca unui sacramentu a legi vechie, prefigurante patim'a si meritele lui Christosu. Deací díce Chrisostomu: „Passionis tempore hoc mysterium Christus tradidit, ut undique d. sceremus, ipsum veterem etiam sanxisse legem, et omnia, quae in illa sunt, propter novam hanc adumbrata fuisse; hac igitur de causa veritatem figurae substituit.“ É, da mnelulu fiendu numai figura legelatoriulu stramutandu legea „et omnia quae in illa sunt,“ au trebuitu se se stramute tóte, si prin urmare si azim'a. Ast'a se vede a subintielege s. Hieronimu, candu díce: „Postquam typicum pascha fuerat impletum, et Christus agni carnes cum apostolis comederat, assumsit panem, *qui confortat cor hominis*, et ad verum paschae transgreditur sacramentum.“ Deci azim'a nefiendu apta spre confortarea animei omenesci, prin panea amintita de s. Hieronimu „qui confortat cor hominis,“ este de a se intielege de-a dreptulu panea cea dospita si nutritiosa, la ce atientesce si veneratulu Bed'a, candu díce: „Christus finitis veteris paschae solenniis, quae in commemoratione antiqui de Aegypto liberationis populi Dei agebantur, transit ad nova, quae in suae redemptionis memoriam ecclesiam frequentare volebat, ut videlicet pro carne et sanguine agni, sui corporis et sanguinis sacramentum substitueret;“ pentrucá precumu mnelulu, asia si azim'a, au fostu „in comeratione antiqui de Aegypto liberationis populi Dei“ asiediate, precumu apriatu marturisesce acést'a s. Davidu: „Hic panis ille afflictionis est, quem majores vestri comederunt in terra Aegypti, vere panis lachrymarum“ (Ps. 80, 6), ceea ce de panea „cea de tóte dilele,“ carea cumu se-o ceremu insu-si Christosu ne invétia, nu se póte díce, si pentru aceea e mai protivita demnitatei sacramentului eucharistiei, cu atátu mai vertosu, càci mnelulu testamentului nou nu se lovesce cu azim'a legi vechie, apoi nici cu natur'a sacrificiului legi nóue nu se protivesce, càci „per sacrificium gaudium et ecclesiae solennis exultatio celebratur,“ díce Balsamon, si sinodulu laodiceanu in canonulu 51 a statoritu a nu se celebrá sacrificie in paresimi afara de sambet'a si dominec'a, „quia non est conveniens publica laetitia cum luctu et poenitentia.“

Inse — dato non concesso — se ne invoimu, cà Christosu a folositu azima in cin'a cea depe urma man-

candu mnelulu de pasci, aceea s'ar fi facutu numai ‚per accidens‘ pentru ospetiulu mnelului de pasci, in care Iudeiloru erá opritu a mancá alta pane, afara de cea azima. Ma fiendca mnelulu de pasci prin cin'a acést'a s'a abrogatu, („quidquid typicum et ceremoniale in eo fuit, expiravit“), drept aceea nu suntu de a se mestecá actiunile lui Christosu, candu prin mancarea mnelului a voitu a impliní legea vechia si a instatuitu legea nóua; càci numai ce se ne convigemu, cà dupa-ce in legea vechia se prescrie: „Faciunt filii Israel phase in tempore suo, quarta decima die mensis hujus ad vesperam, juxta omnes coeremonias et justificationes ejus“ (Num 9. 2.) fóra de atientirea abrogarei nu ar fi potutu Christosu, celu e a dísu „non veni solvere legem sed adimplere“, a nu face tóte ce suntu prescise in legea vechia; si de-órace n'a facutu, — cà in locu de a mancá mnelulu in intielesulu legi la esodu 12. 11. standu in petióre si avendu toiagu in mana, „Discubuit, et duodecim apostoli cum eo, Luc. 22, 14; in locu de a spalá petiórele inainte de a mancá mnelulu, a spalatu petiórele invetiaceiloru sei dupa aceea, „Surgit a coena et coepit lavare pedes discipulorum suorum“ Ioan. 13, 4—5; in locu de a mancá „festinanter“ Num. 9, 3., a tienutu avorbire lunga càtra invetiaceii sei, Luc. 22, 15., — apriatu este, cà fiendu-i voia de a abrogá mnelulu, n'a socotitu a mai fire de lipsa pastrarea ceremonieloru, si asia nici a azimeloru.

Cu aceste nu voiescu cu a damná usanti'a azimeloru in s. eucharistia la Latini; cà sinodulu de la Florenti'a inea nu damna usanti'a panci dospite ca elementu sacramentalu la noi orientalii. Ma din motivele urmatorie mai cu dreptulu (?Red.) se folosesce panea cea dospita de materia eucharistici, ca sacramentului legi nóue: A) Pentrucá „azymus ad legem ceremonialem pertinet“ I. Corinth. 5, 7., carea prin Christosu s'a abrogatu, si pentru aceea la folosirea azimeloru nu suntemu astrinsi, mai alesu dupa-ce beseric'a orientale dintru'nceputu in pane dospita a sacrificatu. — B) Càci panea comuna nutritiósá s'a usuatu in beseric'a apostolica intre neamuri si Iudei (fapt. ap. 2, 42. si 20, 7.); deací Durandu, carele a traitu pre la 1320, in Rituali div. off. l. 4. c. 53. scrie: „In primitiva ecclesia offerebant unum magnum panem, et omnibus sufficientem“, din care locu se póte luminatu esplicá dísa s. Paulu I. Cor. 10: „Multi sumus omnes, qui de uno pane participamus“, intarindu acést'a si Dionis. Areop. de Hier. eccl. part. 3. cap. 3 candu díce: „Praesidem sacrorum, coopertum et indivisum panem in frustra conscindere (azim'a nu se taia) et unum calicem omnibus dividere.“ Cine nu si-va aduce aminte aici de proscomid'a si cuminecarea la orientali usitata? S. Augustinu (ep. 59. ad Paulinum) díce: „Illud, quod in Domini mensa adponitur, benedici, sanctificari et ad distribuendum comminui;“ si (lib. 3. de Trinit. c. 10.) „Panis, qui ad hoc factus in accipiendo sacramento consummitur.“ — C) Paulu I. Cor. 10, 16, 17 prin cuventele „Panis quem frangimus nonne est communio corporis Christi?“ debunaséma tientédia la pane ordinaria de mancatu si nutritória, cu care se folosiáu, o rumpeáu, o binecuventáu, si din care *una* pane toti se impartasiau. — D) Pentrucá între semnu, adeca azima, si între lucrulu semnificatu, seau nicidecátu, seau fórté intunecosa analogia este. Cà azimele nu su neincungiuraveru recerute spre sustienerea viatiei, nici au acea eficacitate si svavitate a saporului, ca panea cea usuala, prin carea dulceti'a cea mai placuta a darulu D. n. I. Christosu se adumbredia.

Preste tóte aceste nici crá posiveru, ca se introduca Isusu cu azima s. eucharistia. Pentruca pascile au cadiutu pe sambeta, pecumu marturisesce Ioan. 12, 1, dícundu: „Jesus ante sex dies paschae venit Bethaniam,“ si in v. 2. adauge: „Et fecerunt autem ei coenam ibi;“ apriatu se vedesce, ca a sositu atunci in Betani'a, candu incependu-se diu'a a 10. a lunei Nisan, era aprópe tempulu cinei; deci computandu de acolo 6 dile pana in diu'a pasciloru, ne potemu convinge, ca pascile s'au mancatu — dedupa socót'a nostra — vineri sér'a, adeca la inceputulu sambetei pasciloru, si din acea cauza se numesce diu'a aceea la Ioanu 19, 14 „diu'a vinerei pasciloru,“ pentruca vineri sér'a cu urdírea sambetei s'au maneatu pascile. Deci joi sér'a la tempulu cinei celei depre urma n'au potutu fi azime; prin urmare, candu díce Mat. 26, 17 „Prima autem die azymorum“, si Luc'a 22, 7. „Venit autem dies azymorum,“ le amintesce numai intr'atát'a, in câtu dupa legea vechia era se fia aceea diu'a antáia a azimeloru; ci de acolo nu se póte deduce dupa cele premise, ca au si fostu azime, cu atátu mai virtosu nu, cace opumnantele insu-si díce in finea columnei a 2. nru. 50, ca Iudeii au prevaricatu strapunendu pascile pe sambeta, intarindu-si dí's'a cu cuventele s. Chrisostomu: „Unde liquide patet, cupiditate interficiendi Christum Iudaeos praevericatos fuisse,“ cari cuvente numai intarescu ceea ce am premisu, cumea in diu'a 13. Nisan sér'a, candu a facutu Christosu cin'a mare, inca n'au fostu si n'au potutu fi azime, deci nice s'a potutu luá azima de materi'a eucharistiei prin D. n. I. Christosu introduse.

Repetitu afirmediu dara, ca „*I. Christosu a introdusu sant'a eucharistia cu pane dospita;*“ prin urmare parerea de reu a opumnantelui, in fói'a „Religio“ insinuata, din cauza, ca s'a desbatutu si respective constatatu tem'a acést'a, nu ne face nici o superare, ci inca voia buna, ca s'a demascatu unu corelegiunariu „ingrediens duas vias, non habens successum.“ Eccl. 3. Despre alta parte ne dóre, ca nici fratii de alta confesiune nu-su crutiati de dinsulu, carele faprice e gr. cat., eara cu vorb'a alt'a invétia, combatandu-si ritulu, dedupa care si-manca prescurele.

Dauna, ca opumnantele temei atinse a inbetranitu, si inca nici atát'a logica n'a avutu, ca recunoscundu indetorirea besericea apusane de a díce „dreptu ce e dreptu,“ se nu fi pangaritu adeverulu usantiea besericea proprie prin insi-si ponteficii Romei respectatu, aprobatu, si in constit. lui Piu V. de a se observá strinsu demandatu; cace dóra si beseric'a orient. e autorisata, si respective deobligata de a díce „dreptu, ce e dreptu“, intr'atát'a, câtu edícundu in asta privintia savorulu de la Florenti'a detiermurirea sa, ca „sacerdotes in altari ipsum corpus Domini conficere *debere*, unumquemque scilicet iuxta suae ecclesiae sive orientalis sive occidentalis consuetudinem,“ nu potu cuprinde, in ce chipu a potutu opumnantele a pierde dinaintea ochiloru sei vorb'a „*debere*“ si a se opune stramosiescului seu ritu, defaimandu totodata pre cei ce si-urma ritulu seu! Dieu cu dreptulu se díce, ca unulu ca elu nu e nici in laintru, nici afara.

Pe faci'a pamentului o beserica e mai luminata decátu alt'a, nici se potu riturile in tóte besericele de totului conformá; déca inse in cele fundamentali nu este neointielegere, *unirea santiloru* nu este de a se conturbá, seu pacea besericea de a se spantecá si calcá. Dreptu díce s. Augustinu: „Qui accipit mysterium unitatis, et non servat vinculum pacis, non accipit mysterium pro se, sed testimonium contra se.“

Minunatu lucru, ca pecandu opumnantele invinuesce pe opumnatulu profesoriu de „nebagare“ de sema“, opumnantele — nici inbolditu precumu se vede de „prea mare iubire cãtra beseric'a sa, nici de zelulu natiunalitatiei,“ — insu-si se face nebagatoriu de sema, aretandu-se in ambe privintie de renegatu; elu dá svatu „dic aliquid silentio melius, aut tace,“ si elu bucina prin bucinulu strainiloru; elu se face doctrinariu „non plus ultra“ noue defaimatiloru, si elu intr'atát'a si-deminitiesce doctrin'a, câtu vrednicu este de a fire indrumatu la acelu adeveru apodicticu „Medice, cura te ipsum.“ — Laudatu se fia Ddieu, ca s'a demacatu, celu ce cugetá, ca nu va fi „nitido sub vellere agni“ recunoscutu de lupu. Si pentru aceea lu-incredintiãmu, ca „ori ce svatu va svatuí, respí-lu-va Domnulu, ca cu noi este Domnedieu!!!

† Mat. 7, 2.

Corespondintie.

Din tienutulu Muresiului, 20 Sept. 1866.

Domnule Redactoriu! In nru. 5 din a. tr. a „Sionului rom.“ ai publicatu o corespondintia de la d. canonicu Gavriila Popu cu datulu Lugosiu 18 Aug. 1865, in care se descópere, ca la anulu 1854 prin lucrarea domnnei sale s'a adunatu o suma de 169 fl. 50 cr. m. c. si 2 gálbeni in natura, si corpulu profesoralu gimnasiulu din Blasiu s'a invoitu, ca din sum'a aceea se se ajute tiparirea càrtiloru scolastece, banii se se scótia cu usura din pretiulu càrtiloru si se remana meniti totu spre acelu scopu.

De la publicarea acelei epistole au trecut, Domnule Redactoriu, unu anu inchiagatu, si totu nu ajunseramu a vedé in „S. r.“ seu intru altu diariu nece macazu o vorba leganata despre manipulatíunea, ce s'a facutu cu sumusior'a aceea, — de carea, incátu sciu eu, s'au mai tienutu si alte câte-va dieci de florini incursi cu alta ocaziune.

Averile nóstre suntu puținele. Dieile se cade se ne interesedie cá pre altii miiele, si mai multu. Eu sum tare incredintiatu, ca din sum'a aceea nu va fi peritu nece unu cruciariu; bucirosu crediu si aceea, ca se va fi aplecatu cu fruptu spre scopulu, pentru care se a fostu menitu. Cu tóte aceste: dupa-ce numi este cunoscutu, ce càrti s'au tiparitu din ea, cu atátu mai puçinu sciu, câtu a crescutu fundulu acel'a; dupa-ce prin Blasiu adeseori am auditu pre ómeni plangundu-se, ca nu este din ce se se tiparésca manuale scolastece; dupa-ce in fine publiculu are dreptu a asceptá desluciri in obieptulu acest'a: rogu pre onora'ta directiune a gimnasiului din Blasiu, se binevoiesca a descoperí, cari suntu càrtile scolastece, a caroru tiparire dins'a o-a ajutatu din fundulu amentitu? ce crescere a avutu fundulu acel'a in cursu de 12 ani de dile?

†

Delanga Somesiulu rece, 10. Sept. 1866.

Precandu se tieneáu esamenele, cugetám, óre ce se fia caus'a, de inspectorulu díecesanu nu ne onorédia cu presinti'asa, ca pana acumu? Nu mi-poteám dá respunsu si nu me poteám decide nici in o parte nici in alt'a; dar cerculariulu maritului ordinariatu alu Ghierlei cu datulu 24 Augustu a. c. mi-a resolutu acést'a dubietate, incunoscintiandu-ne, ca Maiestatea sa s'a induratu a relevá pre prepositulu capitulariu Macedonu Popu de la ducerea oficiului de inspectoru supremu alu scóleloru díecesane, inse la rogarea sa propria, esprimandu-i-se totodata inalt'a recunoscintia pentru zelulu si energi'a desfasiurata in afacerile scolari.

Retragerea acestui barbatu de la postulu de inspectoru a facutu pre la noi o inspriesiune mare si a datu ocaziune la feliu-

rite combinări si explicări. Fóra a me alaturá la parerea unor'a seau altor'a, seau a-mi dá însu-mi ce-va parere in privint'a acést'a, voiú a dá numai o schítia despre activitatea fostului inspectoru, ca se se védia, déca a merítatu inalt'a recunoscentia in adeveru seau nu? si acést'a pre bas'a dateloru ce le am a mana.

Inainté de tóte am a însemná, cà fostulu inspectoru díecesanu reverendisimulu d. prepositu capitulariu desf a avutu cunoscintiele recerute de la unu inspectoru, càci a asudatu pre campulu instructiunei publice 13 ani, parte ca profesoru in Blasiu, parte ca catechetu in scolele normali din Naseudu; totusi a primitu inspectoratulu numai incontr'a vointiei sale, fiendu silitu de repausatulu episcopu, pentrucà in tempurile absolutismului se poftiá ca inspectorulu se aiba deplina cunoscintia a limbei germane, cumu se vede din unu rescriptu a fostei locoienintie c. r. cu datulu 9 Septembrie 1859. Asia fu propusu si denumitu de inspectoru a scoleloru.

Cátce fu denumitu, vedindu lips'a cea mare de carti scolastice si anume de unu catechismu mai protivitu si amesuratu facultatiloru fragedei tenerimi, s'a apucatu de a tradusu catechismulu renunitului Deharbe pentru scolele elementari, statatoriu din trei tomuri: catechismulu celu mare, de midilocu si micu, întogmindu-lu ca se corespunda ritului nostru. Acest'a s'a reveditu si aprobatu de repausatulu episcopu a Ghierlei, s'a tiparitu la editur'a c. r. de carti scolastice din Vien'a si s'a introdusu in tote scolele din díecesa in loculu celui vechiu de la Blasiu a lui Migazzi tradusu — incatu scimu — de fericifulu Clainu. Pentru purisarea manuscrisului a solvitu din alu seu 100 fl. v. a. unui preotu.

Afara de aceea a tradusu o carte compusa de arhiepiscopulu din Brixen Bernardu Galura, intitulata „Galeri'a iconeloru sante.“ Folósele acestei carti suntu forte mari mai alesu pentru tenerimea scolastica, deórace avendu asta carte se pote propune religiunea si anume istori'a testamentului nou dupa metodulu intuitivu, a carui bunatate o cunoscemu de candu avemu norocire de-lu vedemu introdusu in scolele nostre ici si colea. Inse nu numai pentru tenerimea scolastica, pentru invetiatori si catecheti e de mare folosu, ci si pentru preoti intru instruirea poporului si predicarea cuventului díeescu. Acésta carte inca s'a reveditu si aprobatu de repausatulu episcopu Alexi si s'a tiparitu la editur'a de carti scolastice. Pentru purisarea manuscrisului a platitu earasi din alu seu 45 fl. v. a. Asta-di o aflamu in díeces'a nostra in fiacare beserica si scola.

Totodata a recercatu pre bravulu profesore de preparandiá B. Petri, ca se compuna — ca celu de antáiu pedagogu alu nostru — unu bccdariu corespundietoriu desvoltarei tenerimei, dupa regulele pedagogice si didactice. Numitulu profesoru n'a intardiatu a corespunde dorintiei inspectorului seu. Compunendu abecedariulu l'a substernutu spre censurare si aprobare, apoi l'a tiparitu in tipografi'a lui Filtsch, dupa care s'a si impartitu la tote scolele díecesane.

Ca se nu aiba scolele lipsa de carti, a mai adusu si alte carti trebuintiose de la tipografi'a lui Filtsch, de la editur'a din Vien'a pre spesele sale, si le-a impartitu la inspectorii districtuali, asceptandu respunderea pretiului, si din multe locuri lu totu ascépta si asta-di.

Atátu sub repausatulu episcopu, câtu si ca vicariu capitulariu a miersu mai la tote esamenele de la scolele Naseudului si a Lapusiului, visitandu cu asta ocaziune scolele din giuru.

Prelanga aceea cà a dusu referat'a la veneratulu consistoriu, tote cerculariele in trebile scolari au esítu din péna d. sale, cumu se pote convinge ori cine va avé ocaziune a cercá in archivulu díecesanu. Intre acestea loculu de antáiu l'ocupa Instructiunea pentru dascali, parochi si protopopi, din 20 Marte 1863 nru. 166, cerculariulu din 8 Marte 1859 nru. 457, reimprospetatulu prin altulu din 8 Iuliu 1860 nru. 1299 despre funtanile venituriloru, din cari s'ari poté infientiá fonduri scolastice, si in urma celu din 9 Octobre 1861 publicatu in foi'a pentru minte etc. in nru.

42 din 1861, care a produsu aceea, cà multe comune parochiali greco-catolice au menitu obligatiunile de imprumutulu nationalu pentru scole si invetiatori asecurandu-le esistinti'a pre venitoriu.

Acésta-i prescurtu activitatea fostului inspectoru, care cugetu a fi si meritata predeplinu inalt'a recunoscentia. Dee-ne Ddieu totu astfelu de inspectoru si pre venitoriu!

S . . . . u.

Naseudu, 9 Septembrie 1866.

Onorata Redactiune! Credu cà unulu dintre cele mai importante destinuri ale diuaristicej nóstre e comunicarea pareriloru individuali despre starea instituteloru nóstre de invetiamentu, si un'a dintre cele mai importante detorintie a fiacarui intieleginte romanu e a sprigioní diuaristic'a cu inpartestri in asta privintia, si — unde ar observá si cele mai mici defecte — a-si dá parerea, a-si exprime convingerea, cumu s'aru poté acelea delaturá. Implinindu-si cine-va asta detorintia fóra cea mai mica atacare de persóne, ci numai prelanga cea mai stricta obieptivitate, nu poté asceptá altu respunsu, decátu seau o negare documentata a esistintiei respectivului defectu, prin care apoi de sine cade si modulu aretatu spre delaturarea lui, seau — concediendu-se defectulu aretatu — propunerea altui modu mai salutaru spre delaturarea aceluia, decum'va vre cine-va prosperarea invetiamentului si nu are de cugetu numai a atacá persón'a cui-va. In acestu chipu se chiarifica ideele si principiile salutarie; in acestu chipu se ocupa barbati zelosi de interesele instituteloru de invetiamentu, cu scopu de a apropiá câtu mai tare de perfectiune acesti factori de capetenia ai viatiei nóstre natiionali, nepotendu dealtmintrenea nici unulu nici altulu afirmá, cà dóra institutele nóstre de invetiamentu aru fi scutite de oricari si si cele mai mici defecte.

Condusu de aceste adeveruri am publicatu in nru. 15 alu „Sionului rom.“ unu articlu, in care am aseratu a fi aflatu in scólele din Naseudu puçinu, in cele afara din Naseudu multu mechanismu. Dar ce se vedi! Alalta séra venindu-mi la mana nru. 17. din „Sionu“, intre altele aflai si o corespundintia din Naseudu cu datulu 14 Aug. a. c. subscrisa de d. Octaviu Baritiu profes. gimnas. „ca respunsu *covenantiosu*“ la articlulu meu esitu in nru. 15 si subscrisu cu liter'a P.

Acestu respunsu se poté numi oricum, numai covenantiosu nu. Pentrucà (de precepu eu bine, ce va se díca cuventulu obieptivu) in corespundinti'a mea am fostu cu totulu obieptivu, departe de a aplicá bater o unica expresiune, prin carea s'ar poté vatemá cine-va. Aveám dara dreptu a asceptá — in casu candu cine-va ar voi a raspunde ce-va — unu respunsu asemenea curatu obieptivu strainu de orice cuvente vatematórie, in care prin argumente ad rem se se demustre falsitatea asertiuniloru mele; si decum'va argumentele aduse me convingeá, cà am scrisu ce-va neadeveru, mi-recunoseám gresiél'a si díceám: Domnule B., gresit'am in „Sionu“ si inaintea d. tale, si nu voiú mai scrie despre scólele nóstre.

Inse d. B. face cu totulu altmintrenea; càci in locu de a raspunde la corespundinti'a mea si a-i aretá falsitatea ei, incepte cu „sistemulu stoicu, carele a invetiatu lumca la modestia, abnegatiune, si resignatiune,“ apoi punendu modesti'a deoparte, incepte a impartí cu tóta liberalitatea la epitete si insusiri rele, cumu suntu „reutatea, intrig'a, invidi'a si ticalós'a rivalitate,“ la cari mai adauge si interesele egoistice. Apelediu la judecat'a nepartinitória a cetitoriloru „Sionului,“ rogandu-i, se iee intru o mana corespundinti'a mea si in cealalta respunsulu domnului B. si se judece, carui'a dintre noi i-se potu atribuí aceste epitete si insusiri, càci sieu prea bine, cà celu mai greu lucru e a-se cunósce omulu pre sine.

Din parte-mi voiú inse a face câte-va reflexiuni la respunsulu, nicidecumu la persón'a domnului B., rogandu pre On. Redactiune, se binevoésca a-le primí in colónele „Sionului.“

Dupa introducerea d. B. citédia urmatóriele: „Díce adeca d. corespundinte P. între altele, cumca nu numai in scól'a triviala din San-Georgiu si in cea nórmala din Naseudu, ci si in gimnasiu între studínti, desí in mai mica mesura, *domnesce* mechanismulu.“ Aceste cuvente nu sunt ale mele, ci sunt fetulu domnului B.; càci eu am dísu: „In ambe locurile am observatu, si anume in cele din Naseudu mai puçinu, ci aici multu mechanismu.“ Cu ce dreptu mi-a schimositu d. B. atâtu de uritu aceste cuvente, nu sciu; dícu schimositu, càci altu întielesu atribuescu eu espresiuñiloru mele „a fi aflatu puçinu mechanismu,“ si altu întielesu espresiuñiloru „domnesce mechanismulu desí in mai mica mesura.“ Cu ce scopu, inca nu sciu; decum'va nu cu acel'a, ca schimosindu-mi cuventele se stramute întielesulu loru, si asia se póta argumentá, seau, ce totu un'a-i, se póta insultá person'a, din a carei péna au esítu aceste cuvente, deóráce espresiuñile mele sunt asia întogmitc, câtu numai acel'a le póte luá asupra-si, care seau cà si-vede prin ele atinsa vreo córda delicata, seau cà cêrca ocaziune a-si versá veninulu, fóra de a cautá déca are aceea locu aici ori ba.

In numele profesoriloru gimnasiali, între cari si d. lui se afla, dechiara asertiunea mea „de o scornitura destulu de cutediata, si nesocotita,“ si de o „calumnia impenata cu sofisme tedintióse.“ Serace adeveru, ce ai ajunsu! cumu te prefacusi nu numai in scornitura, ci chiaru in calumnia! . . . Dar se cautámu argumentele domnului B., cu cari demustra cele díse cu atât'a emfasu, ca se vedemu, încátu potu ele dá mana de ajutoriu diseloru sale, si încátu póte patimí ce-va asertulu mieu. Inainte de tóte spunc d. B. cumca in gimnasiulu din Naseudu „s'a observatu si folositu sistem'a si metod'a cea mai practica din câte cunóscemu pana acumu.“ Aici a-si întrebá, care-i aceea sistema si metoda practica? Eu am cetitu câte o carte metodica, cumu e Kellner, T. Otto si Ohler, autoritáti inalte pre campulu instructiunei; dara in nici un'a n'am aflatu vreo metoda practica, carea se semene cu aceea, ce o numesce d. B. cea mai practica din câte cunóscemu, cutóteca din cartea lui Ohler editiunea prima a esítu numai in 1861, ear cea mai nóua in 1867. — Asertiunea sa si-o mai intaresce d. B. prin aceea, cà díce, cumca profesorii suntu absolutii sistemului nou, lasandu-ne se gacimu noi, de ce-su absoluti? Dealtmintre, ast'a dupa a mea parere, nu ar stá in legatura cu metod'a. — Dupa acestea adauge: „Apoi ne e preserisa *sistem'a* si planulu de invetiamentu;“ asiadara s'a folositu sistem'a preserisa, cara nu cumu ai dísu mai susu „cea mai practica din câte cunoseemu pana acumu,“ seau dóra ai vrutu se díce altmintre? Din cele de susu d. B. deduce: „Deunde tare naturalu urmédia, cà între inpregiurári ca acestea despre mechanismu nu póte fi vorba.“ Eu totu din aceea premise ale domnului B. deducu urmatóriele: deunde tare naturalu urmédia, cà între inpregiurári ca acestea póte fi vorba despre mechanismulu celu mai grosavu; si acést'a din cauza, cà altu ce-va întielegu eu prin planulu de invetiamentu, si cu totul altu ce-va prin metoda. Planulu prescrie obiepte, ce suntu a se propune si câtu e a se propune din fiacare obieptu in fiacare clasa; metod'a inse invétia, cumu se se propuna aceea materia; prin urmare se póte propune câtu de practice, seau dincontr'a câtu de mecanice, fóra ca prin un'a ori alt'a se sufera ce-va planulu de invetiamentu.

Mai incolo nu suferé d. B. se auda de conferintie*) invetiatoresci, la cari se iee parte si profesorii gimnasiali; la acestea adauge d. Baritiu din alu seu pre profesorii de la universitate, cari nu-i avemu si de cari nici n'am amintitu. — La ast'a am a reflectá, cà d. B. cu vorba respinge aceste conferintie, in fapta inse la aprobédia, luandu parte la ele; deci d. lui inca trece in caldarea fusiunistiloru inpreuna cu mine.

D. B. díce, cà nu scie, am eu cucunoscentia precumca alta sistema, alta metoda scl. sunt in scól'a comunala si alt'a in univer-

sitate. Eu asecurediu pre d. B., cà sciu acést'a, inse nu asia ca domni'a sa, ci sciu cà alta sistema (intielegu in propunere) si alta metoda e in scól'a comunala ori in clas'a prima normala, alt'a in a dóu'a, alt'a in a trei'a etc., si alt'a in clas'a prima gimnasiala, alt'a in dou'a, a trei'a etc.; càci metod'a buna se conformédia dupa capacitatea prunciloru. — Cumu se tracédia cu copiii, ce invétia *a, b, m, n*, inca asi díce cà sciu, pentrucà desí nu am avutu a tractá chiaru cu acei'a, cari invétia pre *a, b, c*, dar am avutu a tractá cu cei ce abia sciu inpreuná pre *a* si *b*, seau ce abia sciu cetí; apoi cu ce resultatu, scie chiaru si d. B. prea bine. — Ce se tiene de universitate, inca sum silitu a afirmá, cà sciu cumu se tracédia. Am fostu membru universitatiei din Vien'a trei ani, am facutu esamene, am colocvatu, am fostu de façia la esamenele juridice mai demultei; dar n'am audítu nici pre unu profesoriu dícundu: „Poftesco a respunde din dreptulu civilu, cambialu etc.“ fóra s'a pusu întrebarea chiara si precisa, la carea a avutu ascultatoriulu a respunde scurtu si „ad rem.“ Póte cà d. B. are alta idea de universitate. Au nu cum'va aru fi mai cuvenitu aici loculu pentru cuventele preacunoscuté ale lui Apele?

Ce va se díca d. B. cu cuventele de „veterani si mai practici pre carier'a invetiatoresca,“ nu sciu; póte cà fiendea unulu ori altulu e mai betranu ca mine cu câtu-va ani, din respectu càtra acele betranetie se nu cutediu a-mi exprime convingerile mele. Decum'va e asia, ar pretinde prea multu, ca pentru betranetiele cui-va se-mi sacrificu convingerile proprie. Respectedi betranetiele ca atari, pretiuescu sudórea si ostenelele orícui; dar nu me inchinu nici unei praese ori câtu de lungi, decum'va nu me convinge, cà-i demna de asia ce-va.

In urma me provóca d. B. se judecu lucrulu bine si se nu scriu „din patima, din interesu privatu, cu scopu tendintiosu etc;“ la cari respundu: aceea asi face-o atunci, candu asi scrie ce-va si m'asi apucá se insultu persón'a cui-va, dar asia ce-va pana acumu, lauda Domnului, nu mi-a trecut prin capu. P.

Literatura.

„Istori'a besericésc'a“ serisa de br. A. Siaguna.

(urmare.)

La pag. 163 §. 95 vorbindu preasantí'a sa despre contrarii unirei Romaniloru, scrie aceste: „*De aceea incepura cu poteri indoite a aduce pre Atanasíu in cursa de a seversá lucrulu apostasiei, ceea ce le a si succesu; càci se díce, cà Atanasíu in 4 Sept. 1700 a conchiamatu sinodu de toti protopopii, preotii, nobilii, si betranii orasieloru si sateloru din tóta Transilvani'a si pãrtile ei la monastirea santei Treimi din Belgradu, in care in siendintí'a din 14 Sept. metropolitulu ar fi deschisa adunarea cu unu cuventu despre folosulu unirei cu beseric'a Romei; cea mai mare parte a clerului s'ar fi áretatu aplecata spre unie; boerii din tienutulu Fagarasiului s'aru fi induplecatu fóra greutate la aceea, dar nu si locuitorii comitatului Hunedórei, ai scaunului Sabiului, si ai districtului Brasiovului; cu tóte acestea dupa mai multe argumente produse din partea celor'alalti, s'aru fi induplecatu si ei.*“ Precumu pre usioru se póte întielege din aceste premise, trecerea lui Atanasíu metropolitulu si a celor'alalti Romani la unire cu beseric'a Romei vechi in ochii preasantítului auctoru e apostasia; asia numesce preasantí'a sa unirea cu beseric'a Romei si la pag. 128 §. 82, unde despre unire scriendu díce: „*Se vede, cà metropolitulu Teofilu a avutu aplecare la apostasia; inse singuru n'a vrutu se o faca acést'a. De aceea se svatuiá despre acést'a in taina cu cei ce aveá increderea lui.*“

*) Se cãm imputa normei mai multe defecte; óre inse cu ce dreptu, déca profesorii gimnasiali nu voru a luá parte la conferintie normala, unde se descópera acele defecte si se le caute midilócele de vindecare?

Candu preasanti'a sa in aceste locuri prin apostasia intielege trecerea metropolitilor romanesci Teofilu si Atanasiu si a celor'alalti Romani la unire cu beseric'a Romei vechi ortodoxe in 1700 facuta, dupa parerea mea, legea crestina gr. c., ma si cea romano-catolica, si prin urmare si legea Romanilorugreco-catolici o pune in una categoria cu legea cea pagana seau si in o stare mai dejosu decâtu eresulu; pentrucà numirea acést'a „apostasía“ in caus'a religiunaria, de credintia, se dà acelor'a, carii au parasitu credinti'a crestina si au trecut la legea pagana, si numirea aceea e mai urita decâtu numirea de „schisma“ si „eresu,“ cumu cetimu in bibliotec'a prompta a lui Luciu Ferraris tom. 2. Din aceste cause io aserediu, cumca trecerea metropolitilor romani amintiti, precumu si trecerea poporului romanu in 1700 in savorulu de la Alb'a-Iuli'a la unire cu beseric'a Romei vechi ortodoxe (careea tiene credinti'a cea adeverala a lui Isusu Christosu, a apostoliloru, a patriarchiloru, a santiloru parinti, a sabóreloru ecumenice legale, recunoscuta si in conciliulu ecumenicu de la Florenti'a decâtra represintantii besericeii orientale si apusane, si primita si prin legile tierii, si care credintia o tiene si imperatulu nostru, pre carele càrtile besericeii greco-orientale ca si càrtile besericeii nóstre in rogatiunile cele sante lu-numescu „dreptcredintiosu“ seau ortodocsu) necidecátu, dupa parerea mea, nu se póte numi apostasia fóra de vatemarea prin astfelu de numire a santieniei credintiei besericeii romano-catolice si greco-catolice, si fóra de conturbarea liniscei conscientiei membriloru acestoru besericeii ortodoxe. Pentru aceea dîcu, cumca preasanti'a sa in locurile mai susu memorate in istori'a preasantiei sale nu ar fí trebuitu se numésca trecerea metropolitilor romani la unire cu beseric'a Romei apostasia, deórace preabine a sciutu preasanti'a sa, cumca metropolitulu Teofilu si Atanasiu si Romanii, cari in 1700 au trecut la unire cu beseric'a romana, nu au trecut neci la paganetate, neci la ce-va eresu; ci ei au trecut la unire cu aceea religiune crestina, careea a tienutu-o si beseric'a gr. orientala ortodocsa fóra negarea primatului pontificelui romanu si a celoralalte trei puncte de cërta, cari nu facu neci o paganie, nici unu eresu, dupa invetiatur'a cea adeverala a besericeii gr. orientale ortodoxe si dupa pravil'a acestei besericeii.

Decum'va preasanti'a sa la aceste, ce am scrisu pana aci in privinti'a numirei de apostasia aplicata la metropolitii romani memorati ar dîce, cumca prin apostasia in locurile memorate la pag. 163 si 128 a intielesu parasirea besericeii si a natiunei romane, dupacumu intielege aceea apostasia la pag. 122 §. 79 unde scrie: „La privirea cea de antâiu asupr'a acestoru inpregiurâri póte gandí cine-va, cà cumu aristocrati'a romana a potutu face acést'a apostasia, si adeca se parasésca beseric'a si nati'a sa?“ — si la aceea intemplanca inca ar retací fórtre preasanti'a sa: a) càci Teofilu si Atanasiu metropolitii prin trecerea loru la unire cu beseric'a Romei vechi ortodoxe nu si-au parasitu beseric'a, ci s'a lasatu numai de negarea celoru patru puncte de cërta, cari nu formédia neci o natiune romana; b) càci Atanasiu metropolitulu a trecut la unire in 1700 cu beseric'a Romei dinpreuna cu beseric'a sa si cu natiunea romana represintata in modu legalu in savorulu de la Alb'a-Iuli'a in 1700 tienutu, dupacumu ne convinge despre acestu adeveru chiaru instrumentulu unirei Romaniloru din 1700, pre carele preasanti'a sa cu nemicu nu l'a potutu frange, cumu vomu vede mai tardioru in acestu organu besericescu;

c) càci Atanasiu si urmatorii lui, cari au trecut in 1700 la unire, nu s'au lapedatu defeliu de natiunea romana, ci elu a remasu cu dins'a ca Romanu, aperandu interesele cele sacre ale besericeii si natiunei romane, si cu tóte poterile sale intr'acolo a lucratu, ca natiunea romana si beserica ei se-si inbunésca starea sa cea deplo-randa si se fia garantata si in privinti'a natiunalitâti prin sant'a unire, careea e celu mai bunu, celu mai tare, si celu mai siguru mediu incontr'a desnatiunalisarii poporului romanu prin slavismu, celu ce ameninti'a*) cu periculu mare natiunea romana.

Dupa aceste in fine mai insemnediu aici si aceea, cà atunci, candu in 1700 represintantii besericeii si natiunei romane cu consensu unanimu au primitu s. unire, beseric'a si natiunea romana nu au formatu-o legalmente acei puçini, cari dupa unirea facuta in 1700 amegiti de reformati s'au scosu pre sine din corpulu celu legalu alu besericeii si natiunei romane, si apoi mai tardiu s'au inmultitu cu acei'a, carii s'au lapedatu de s. unire; ci acele legalmente le-au formatu beseric'a si natiunea romana intréga represintata in savorulu de la Alb'a-Iuli'a in 1700 si fóra de contradicere unita cu Rom'a in credintia.

G. Popu, canon.

(va urma.)

Ochire prin lumea politica

(din 16—30 Septembrie.)

Cronica interna. Cu organisarea interna a monarhiei la locurile competente nu se pripescu. Pana acumu n'a invinsu nici centralismulu, nici dualismulu, nice federalismulu. Se pare cà se lasa campu liberu, ca, amesuratu dorulu Maiestatei sale respicatu in patent'a din 20 Septembrie a. tr., „fiitóri'a reorganisare a imperatíei se resulte din liber'a convoire a popóreloru.“ De aceea toti factorii cu potere de viatia in statu se straduescu a si -asigurá la acelu opu doritu rol'a cuvientiósã: asia adunarea autonomistiloru germ. din Aussee o amintirâmu in nru. tr.; totu fractiunile de partita germane inse voru se tiena preste câte-va dîle o alta adunare, cu scopu, ca se stabilésca o programa comuna pentru Germanii austriaci; despre Magiari nici nu graimu, incordârile loru sunt preacunoscutu; Serbii intr'o strinsura celebrata in Bescerek formulara unu protestu, ca barbatii politici magiari se nu mai pertratedie cu regimulu in numele si a celor'alalte natiuni din Ungari'a. afara numai in numele Magiariloru, ci la atari pertractâri privitórie la organisatiunea laintrica a imperiului se se chiamo si barbatii de incredere ai celor'alalte popóre; totu asemeni manifestatiuni cetimu si din Boemi'a; eara Romanii ardeleni inca se fia subscrisu si indreptatu o astfelu de promemoria càtra locurile mai inalte. Si aici andresnimu a aruncá intrebarea, cà óre in giurstarile de façia n'ar fí consultu ca Romanii din tóte provinciele Austriei se se adune denoã prelanga programulu natiunalu din 1848, sustienendu-lu din respoteri, deórace, dupa dical'a Germanului „celu ce-si apera dreptulu seu, acél'a in urma lu-castiga“ (wer sein Recht wahr, der behält Recht)? —

Numai intr'o ramura a statului s'au inceputu dej'a reforme, si acést'a e armat'a, alu carei comandantu supremu va remané si in tempulu pacy archiducele Albrecht. Comendaturei supreme militari va fi supusu totu ce pri-

*) Óre adi nu ne mai amenintia intru nemicu greco-slavismulu? Red.

vesce spiritulu, disciplin'a si preste totu organisatiunea laintrica a óstei, si numai cele administratiunali si materiali ale ei voru stá sub ministeriulu de bataia.

Mai amintimu din monarchía denumirea comitelui A. Goluchowsky de gubernatoriu in Galiti'a, care faptu inplù animele Poloniloru de bucuría si carele se considera ca inaugurarea unei politice austriace nóue si contrarie cu cea observata pana acumu façia cu Poloni'a.

Cronica esterna. Cei din urma Prusi in 20 Septembrie parasira teritoriulu austriacu, dupa-ce se inca-puira de cele 30 milióne de florini austriaci spese de resboiu. Totu in 20 Septembrie se tienù intarea trium-fala a invingátorei armate prusesci in Berolinu, cu o pompa extraordinaria si entusiasmu fóra margini. Diët'a prusésca, — carea pre câtu erá mainainte de opu-setiunala, pre atátu de adicta se aretà regimului in siesiunea ultima, votandu-i acestui'a tóte proieptele de anecsare si credetele poftite, — se amenà pana pre iérna.

Pacea cu Itali'a inca e mai incheiata. Despre con-ditiunile pabei se aude, cà Itali'a primesce asupra-si partea restanta din detoríele „muntelui lombardo-venetu“ (va-se-dica detoríele provinciali ale Lombardíei si Venetiei); eara pentru partea din detoríele imperiului austriacu, ce ar cadé asupr'a Venetiei, platesce Austriei 35 milióne florini in bani de argintu, in capulu acestoru spese Italiei i-remanu fortaretiel, cu esceptiunea lu-crurilor transportabili, gratis. — Mai insemnàmu din Itali'a rescól'a republicana din Palermo, capital'a insulei Sicili'a, carea inse se pare a fi dej'a cu totulu sugrumata.

Cretanii spunu cà pana acumu numai totu batài au capetatu de la Turci, eara ajutoriu nu le so-sesse din nici o parte. Dar ce nu vine adi, póte se vina mane.

Scaldele de la Biarritz devenira Mecca diplomati-loru. Ne vomu aduce aminte, cà marele profetu alu diplomatiei Napoleonu III. acolo primì mai anu pre co-mitele Bismarck, cu carele precumu se vede impreuna a pregatitu cursulu evenimenteloru, ce a dusu la cata-strof'a de la Königrätz. Totu acolo peregrinédia in dílele aceste mai multe capete fruntasie ale diplomatiei euro-pene, precumu Bismarck, princ. Metternich, scl. si inainte de tóte principele Gortschakoff, deunde lumea e aplecata a crede, cà la Biarritz cu ast'a cale póte se va tractá despre destinulu, seau mai bine dícundu ór'a mortiei a „omului celui morbosu,“ va-se-dica a Turcei.

Protectóri'a principateloru romane, Franci'a, cumu se vede staturesce, in façia conflagrarei amenintiatórie in resaritu, pentru recunóscerea stàrei lucrurilor pre-inte in Romani'a. Se ascépta adeca, cà principele Carolu câtu mai curendu va caletorí la Stambululu spre a primí I, indatinat'a investitura, si inca fóra nici o conditiune umilitória si apesatória pentru tíera.

Varietati.

Prelegerile la tóte facultátile universitatei de Vien'a se voru incepe esttempu din caus'a cholerei numai in 15 Octobree; eara déca epidemi'a pana la acelu tempu totu nu ar incetá, atunci cursulu scolastecu se va amená pana in 1. Noembrie, care terminu se fipsà si pentru in-ceperea prelectiuniloru in institutululu „teresianu.“

La facultatea teologica din Blasiu, precumu au-dîmu, se primira in acestu anu 9 maturisati ca interni; alti 6 maturisati numai cu viptulu in seminariu, eara cu locuintia esterna; externi si fóra viptu, inse ca auditori ordinari ai cursului teologicu se primira 14, totu gimna-sisti absoluti si mare parte cu testimoniulu de maturitate. Asiadara „moralisti“ seau „popandosi“ in díeces'a Albei-Iulie nu mai au locu.

„*Predicatoriulu si catechetulu*“ se va chiamá o scriere periodica romana, carea va esì in Oradea-mare sub redactiunea m. o. d. Iustinu Popfii câte intr'o bro-siura de 3—4 cóle tiparite pre luna, si va aduce predice seau omilíe pre tótc dominecele si serbatorile fiacarei lune si catechisàri. Pretiulu de prenumeratiune anualu va fi 4 fl. v. a.; brosiur'a prima pentru Ianuariu 1867 va si esì cu capetulu lui Noembrie a. c., si asia voru esì si brosiurele urmatórie totu cu o luna inainte de tempulu pentru carele suna. — Salutàmu cu bucuría acést'a intreprindere folosítoria, carea purcede din acea pre-a-adeverate observare, cumca in lips'a mai totala de astfelu de opuri preotii nostri sunt siliti a se folosi de isvóre straine, anume pre alocurea magiare, ceea ce nici decátu nu satisface si nu inaintédia interesele beserice si ale natiunei nostre.

Turcismulu la protestanti. In cantonulu elvetianu Waadt regimulu a opritu pre catolici, ca se nu póta trage la sierbitiulu domnedieescu campanele.

Imperatés'a Carolin'a de Mecsicu se afla de presinte in Rom'a, unde in 27 Septembrie fece in modu serbato-rescu visita santítatei sale pontificelui Piu IX., avendu cu acea ocaziune o covorbire mai indelungata despre trebile imperiului transatlanticu cu capulu besericei. In 29 primì imperatés'a contravisit'a santului parinte, con-versandu denou mai pre largu despre referintiele besericesci mecsicane.

Rectorulu magnificu alu universitatei de aici se alese esttempu din partea facultatei teologice in persón'a rdsimului d. prof. dr. Iosefu Kissar. Inaugurarea se va templá in 15 Octobree.

In Ierusalimu esiste asta-di o „reuniune catolica de juni,“ alt'a de june, o „reuniune s. Vincentiu“ si a patr'a numita „anim'a lui Isusu.“

Post'a redactiunei. P. t. domniloru: A. M. in Naseudu. Cele tramise le vomu ceti si dupa potintia cu bucuria le vomu folosi. — L. P. in Bicsadu. Se va publicá in numerulu viitoriu. — N. P. in Busiacu. Tramise-tiunea, despre carea ne intreharati, amu capetatu-o; preste voi'a nóstra s'a intardiatu. — I. P. in Rupea. Dorinti'a ti-vomu inplini-o, desí in fruntea diu-riului nostru stá alta ce-va. Numerii spedati in duplu nu i rechiamàmu. — I. F. in Buz'a. Din templare ai fostu remasu afara din catastichu, dara am coresu. Mai multe in epistola câtu mai curendu.

Avendu pre mai multi p. t. domni prenumeranti in restantia cu prenu-meratiunea depre semestruulu primu, i rogàmu cu tóta onórea, se binevoésca a ne inscientiá, nucum'va dóra banii ni-i voru fi tramisus si astfelu voru fi jacundu la posta? càci cu tramisetiuni depre tempulu reshelului s'a facutu la oficiulu postalulu si câte o confusiune.